

Уманська А. А.

ORCID: 0000-0001-5596-0605

аспірантка

*Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ КУЛЬТУР-ЛІГИ ЗА ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА В РАННЬО-РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Ключові слова: єврейська освіта, світська школа, Єврейський народний університет, Культур-Ліга, їдиш.

Створення Культур-Ліги стало можливим завдяки стрімким політичним змінам в Україні в 1917–1918 роках. Закон про національно-персональну автономію, а відтак заснування Міністерства єврейських справ у межах Української Народної Республіки створили унікальні умови для формування світської єврейської освіти та культури [1, с. 112–113]. Культур-Ліга, заснована в січні 1918 року, стала ключовою організацією, що реалізовувала ідеї творення модерної їдишської культури в нових політичних реаліях.

Від початку своєї діяльності Культур-Ліга розпочала формування мережі навчальних закладів з викладанням їдишем. Її метою було забезпечення доступу до якісної світської освіти різних вікових і соціальних груп єврейського населення [2, с. 68]. Протягом 1918–1919 років у Києві було відкрито сім вечірніх шкіл для дорослих¹. Освітні програми зосереджувалися на базових курсах загальних знань та на вивченні письма та граматики мови їдиш. Попри брак чіткої структури й нестачу їдишських підручників, школи стали унікальним освітнім осередком.

У вересні 1918 року Культур-Ліга відкрила першу світську єврейську гімназію на вул. Володимирській, 85, яка функціонувала за державними стандартами, а викладовою мовою був їдиш. У 1919 році діяльність Культур-Ліги розширилася за рахунок відкриття навчальних закладів для підлітків, зокрема вечірньої школи на вул. Китаївській, 14. Згідно зі звітом експерта з єврейських міських шкіл від 12 вересня

¹ Державний архів міста Києва. Ф. 163. Оп. 21. Спр. 1425. Справа про реєстрацію єврейських шкіл Культур-Ліги. Арк. 11.

1919 року, упродовж 1918–1919 років було відкрито широку мережу нижчих єврейських шкіл, одну гімназію, курси з підготовки вчителів, Єврейський народний університет, навчальні заклади для дошкільнят, вечірні школи для дорослих². Станом на 1919 рік кількість учнів у закладах Культур-Ліги в Києві сягнула 300 дорослих і 150 підлітків [3, с. 22].

Створення “нового проєкту” їдишської школи передбачало чимало викликів, з якими зіткнулися члени Культур-Ліги. Окрім пошуку шкільних приміщень та учительського складу, важливо було забезпечити новоутворені освітні інституції потрібними методичними посібниками та підручниками, що було окремим та ґрунтовним завданням. У видавництві Культур-Ліги друкувалися книжкові серії для школярів та викладачів, нові підручники з їдишу, а також видання з педагогіки.^[1]^[2]

Одним з найбільших досягнень стало заснування Єврейського народного університету, першого на теренах колишньої Російської імперії вищого навчального закладу з робочою мовою їдиш. Університет об’єднав близько 500 студентів та мав три факультети: природничо-математичний, гуманітарний і єврейських знань³. Попри нетривалий період існування, з 1918-го до поч. 1920 р., заклад об’єднав навколо себе чималу кількість слухачів та консолідував більшість тогочасних єврейських інтелектуалів.

Зі встановленням радянської влади в Києві в 1920–1921 рр. Культур-Ліга зіткнулася з посиленням тиском. Спочатку діяльність організації підтримувалася, проте вже з 1920 року основну роль у формуванні культурної політики почала відігравати Євсекція КП(б)У [1, с. 145]. У результаті єврейські навчальні заклади Культур-Ліги було перетворено на єдині трудові школи, які відповідали радянській ідеології та освітнім стандартам.

Заснувавши специфічну освітню мережу, Центральний комітет Культур-Ліги задекларував творення модерної моделі єврейської світської освіти. Шкільна мережа та Єврейський народний університет, створені за ініціативи організації, попри нетривалий період свого існування, можуть розглядатися як виняткове явище в історії єврейської освіти Східної Європи.

² Державний архів міста Києва. Ф. 163. Оп. 21. Спр. 1425. Справа про реєстрацію єврейських шкіл Культур-Ліги. Арк. 10.

³ Державний архів міста Києва. Ф. 163. Оп. 21. Спр. 1425. Справа про реєстрацію єврейських шкіл Культур-Ліги. Арк. 8.

Література:

1. Abramson H. Prayer for Government. Ukrainians and Jews in Revolutionary Times, 1917–1920. Cambridge: Ukrainian Research Institute, 1999. 255 p.
2. Fishman J. Yiddish: Turning to Life. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1991. 534 p.
3. Естрайх Г. Культура мовою їдиш. Київ : Дух і Літера, 2015. 276 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-76>

Федорів Т. І.

*головний спеціаліст відділу туризму та охорони культурної спадщини
Управління економіки та залучення інвестицій
Збаразької міської ради
м. Збараж, Тернопільська область, Україна*

ЄВРЕЇ-ВІЙСЬКОВИКИ В МЕТРИЧНИХ КНИГАХ ТА ДОКУМЕНТАХ

Ключові слова: Збараж, метрична книга, військовик, розстріл, поручник медицини, піхота.

Під час тривалої роботи з метричними книгами смерті єврейської громади Збаража було виявлено чимало цікавих та маловідомих фактів з історії як міста, так і окремих персоналій. Завдяки інформації, вміщеній у метриках, можна констатувати, що період Першої світової був “багатим” на факти вбивств та насильницької смерті навіть у такому маленькому місті, як Збараж.

Однак у цій публікації звернемо увагу на факт, який відбувся 4 червня 1919 року. Того дня у Збаражі за вироком військового суду було розстріляно троє осіб, молодих чоловіків, місцевих євреїв. Цікаво, що після Першої світової раптом у метричних книгах єврейської громади Збаража записи знову вели німецькою. Причина смерті усіх трьох осіб була записана так: “Erschossen in folge des Kriegsgerichts urteiles”, у перекладі українською: “розстріляний за вироком військового суду”. Дата розстрілу – 4 червня 1919 року. Факт смерті був зафіксований тодішнім міським (?) лікарем Трояновським. Поховали розстріляних на новому єврейському цвинтарі у Збаражі 5 червня 1919 року.